



DOSSIER 'CATALUNYA SOCIAL' SOBRE JUSTÍCIA RESTAURATIVA

La Taula del Tercer Sector reivindica la implementació de la justícia restaurativa, més humana, inclusiva i eficaç

- **És un model de justícia que considera que la resposta al delictes no pot ser únicament sancionadora, sinó que ha de poder restaurar el dany causat. Posa la víctima al centre, intenta que la persona delinqüent sigui conscient del dany que ha fet, que repari el dany i que sàpiga que les conseqüències dels seus actes també afecten altres persones d'aquella comunitat.**
- **La justícia restaurativa és també una forma de justícia social, més inclusiva que la justícia penal tradicional perquè totes les persones implicades (víctima, ofensor i comunitat) participen activament en trobar una solució al conflicte amb l'ajuda d'un facilitador. El procés ajuda a la víctima a superar la vivència del delictes, evitant una doble victimització, alhora que afavoreix la reinserció social de la persona que ha comès el delictes.**
- **Una de les principals dificultats amb què es troba la justícia restaurativa és que no hi ha una regulació legal, tot i que les experiències i els projectes mostren uns bons resultats. Això afecta els professionals de l'àmbit que no tenen un paraigua legal que els empari en la pràctica quotidiana.**
- **La mediació és la pràctica restaurativa més estesa en l'àmbit penal. A Catalunya, durant el 2018 es van fer més de 3.000 mediacions per a gairebé 68.000 persones condemnades, una xifra baixa perquè no arriba al 5% del total. Per contra, els estudis demostren que els casos que han passat per la mediació són altament satisfactoris perquè s'ha assolit l'acord en el 80% d'aquests. En els menors, la mediació sí que està regulada per llei, tot i això, no supera el 20% de les mesures.**



Nota de premsa

Barcelona, 4 de febrer de 2020.- La Taula d'entitats del Tercer Sector Social de Catalunya ha presentat aquest matí l'últim dossier 'Catalunya Social' titulat '**Justícia restaurativa. Una resposta al conflicte més humana, inclusiva i transformadora**', elaborat per Esther Giménez-Salinas, directora de la Càtedra de Justícia Social i Restaurativa Pere Tarrés - Universitat Ramon Llull, i Aida C. Rodríguez, cap de projectes de la mateixa càtedra. En el marc d'aquest debat 'Catalunya Social', la Taula ha reivindicat la implementació de la justícia restaurativa, que emfatitza una visió reparadora i que considera que la resposta al delicte no pot ser únicament sancionadora sinó que ha de poder restaurar el dany causat. *"La justícia restaurativa és una forma de justícia social. Aquesta manera d'entendre la justícia posa la víctima al centre, intenta que la persona delinqüent sigui conscient del dany que ha fet, que se'n responsabilitzi, que el reperi i que sàpiga que allò que ha fet també ha causat un perjudici a la comunitat. Per tant, cerca restablir la pau social. Per això, és difícil entendre que, tot i els bons resultats que ha demostrat, encara no hi hagi una regulació legal"* ha afirmat Francina Alsina, presidenta de la Taula del Tercer Sector. Alsina també ha defensat que aquest enfocament restauratiu *"no pot quedar-se només en l'àmbit penal. Ens l'hem de fer nostre, des del tercer sector i des de la mateixa societat, per aplicar-lo allà on calgui resoldre un conflicte. A l'escola, a la feina, a la família, al barri, als serveis que gestionem les entitats socials, a tot arreu. El que promou són valors com el respecte, la tolerància, la col·laboració i l'empatia, a més d'afavorir les relacions entre les persones i l'enfortiment dels vincles amb la comunitat"*.

1. Justícia restaurativa: reparar el dany i restablir la pau social

La justícia restaurativa és un concepte jurídic, però també filosòfic, social i educatiu, i una manera d'enfocar les relacions humanes. Es fonamenta en la idea que, **quan es produeix un mal, la millor manera de resoldre el conflicte és reparar el dany** que s'ha causat i entén que només amb una autèntica implicació de tota la societat, de cada comunitat, és possible desenvolupar-la com una **veritable alternativa a les sancions penals tradicionals**.

El moviment de defensa de la justícia restaurativa va néixer a l'Amèrica del Nord a finals dels anys 70 del segle XX i poc temps més tard va començar a



Nota de premsa

implantar-se a Europa, on hi ha programes de justícia restaurativa en tots els sistemes de justícia juvenil europeus, tot i que en la jurisdicció penal d'adults és més restringida. **A Catalunya, està present des de 1990 per a la justícia juvenil i des de 1998 per a adults.**

L'objectiu de la justícia restaurativa és reparar el dany i restablir la pau social. Considera que el delicte és un trencament de les relacions entre les persones, que la comissió d'un delicte exigeix sempre una resposta i que aquesta ha de tenir un caràcter reparador per a la víctima. La persona ofensora es responsabilitza del dany causat i la comunitat participa també en aquest procés.

Els principis bàsics de la justícia restaurativa són:

- **Voluntarietat de les parts.** És essencial tant en els processos de mediació, en particular, com en la justícia restaurativa, en general. Es fa impossible pensar en la reparació del dany si no es fa voluntàriament.
- **Reconeixement dels fets per part de l'autor.** No s'ha de confondre amb la culpabilitat sinó amb assumir uns fets com a propis i acceptar uns fets que pertanyen a la persona.
- **Confidencialitat.** En el procés poden sorgir altres problemes més enllà dels estrictament tractats. Mentre que al judici tradicional la intervenció de les parts se cenyeix al delicte imputat, en un procés restauratiu poden aparèixer altres temes, no sempre fàcils d'abordar i de vegades de gran repercussió en les parts.
- **La figura del facilitador/mediador.** Ha de ser imparcial respecte de les parts que intervenen en el procés i ha de fer la seva feina de manera autònoma. Aquest tret sol ser respectat a nivell individual, però el fet que el mediador de vegades pertanyi a equips de justícia i treballi amb una gran inseguretats legal davant del jutge a causa de l'absència de normativa, no sempre és una línia fàcil de defensar.
- **L'execució de l'acord.** No té unes regles fixes, per això cal establir clarament el contingut i el temps de realització. Ha de ser assumible a tots els efectes i en la mesura possible ha d'establir una sèrie de garanties tant pel que fa als complimentes com a les conseqüències d'un possible incompliment.



Nota de premsa

- **La víctima: entre la por i el protagonisme.** La resposta al delicte no es pot centrar només en la persona ofensora. Per tant, en primer pla ha d'haver-hi la víctima o totes les persones perjudicades en un sentit més ampli. El dret penal és el dret al càstig, de la repressió. A través del càstig del delinqüent s'afirma el principi de la prevenció general, però on queden les necessitats de les víctimes? On s'ha oblidat la reparació del dany? En quin espai s'assenten la por i el dolor de la víctima? On queden les conseqüències més morals que jurídiques, més humanes que justicieres? Com s'ha pogut oblidar el dany que determinats fets generen a la pròpia comunitat?. Entre els penalistes hi ha una por raonable a la idea de retornar el protagonisme a la víctima, si això implica que puguin arribar a marcar la política criminal del país. Però aquest retorn pot significar una humanització i, fins i tot, un canvi substancial en el dret penal. Introduir la reparació com a atenuant, com a pena, com a benefici penitenciari o com a mesura de reinserció social implica una altra manera d'entendre el dret penal, més enllà de la presó.
- **La gratuïtat.** No es pot oblidar que la justícia restaurativa forma part de la justícia ordinària i que s'ha de regir pels mateixos principis.

2. Les pràctiques restauratives

Les pràctiques restauratives s'emmarquen principalment en el context de la justícia restaurativa, és a dir, en aquella comprensió de la justícia penal que prioritza la reparació del dany i no el càstig com a resposta al fet delictiu. Malgrat les diferències i els matisos, moltes tenen en comú l'objectiu de reunir, preferiblement, en una trobada física, la persona que ha patit el dany i la persona que l'ha comès perquè, acompanyats d'una persona facilitadora, puguin parlar dels fets i de les seves conseqüències per construir un relat comú que els permeti encarar el futur, sovint a través d'un acord.

2.1 La mediació

És l'acompanyament que una persona neutral, la mediadora, fa de la trobada voluntària (directa o indirecta) entre la persones víctima i la persona ofensora perquè puguin parlar de l'impacte del delicte i elaborin un acord de reparació. La mediació **és la pràctica restaurativa més estesa en l'àmbit penal**



Nota de premsa

d'adults i menors d'entre els països que tenen programes de justícia restaurativa.

2.2 Les conferències restauratives

També es coneix com a reunió restaurativa. Hi ha:

- **Family group conferencing.** Es reuneixen els familiars de la persona menor que ha comès el delicte per parlar sobre els fets i elaborar plegades un pla d'acció que garanteixi el benestar del menor i, en la mesura del possible, que tingui en compte les necessitats de la víctima.
- **Conferencing.** Un grup de persones relacionades i afectades per un delicte s'uneixen per discutir sobre els problemes apareguts per elaborar conjuntament una proposta de futur que inclogui tots els participants. A diferència de la mediació, hi participen (a més de la persona víctima i l'ofensora) altres persones que també han estat afectades pel delicte. La finalitat és arribar a un acord per a tothom i obtenir respostes per part de la persona ofensora i la possibilitat de rebre una reparació.
- **Cercles** (cercles de pau; de suport i responsabilitat; de reentrada i transició a la llibertat). Són útils per ajudar a refer les relacions entre les persones i les seves comunitats, però també per treballar els desequilibris de poder en els grups a fi d'assolir resultats consensuats de manera col·laborativa. Entre els seus objectius específics hi ha abordar les causes del conflicte, no només els símptomes; involucrar les parts personalment i garantir que puguin expressar les seves emocions i aportar solucions; reduir la dependència dels professionals experts per a la gestió dels propis conflictes i construir sentit de comunitat entre els participants.
- **Panells d'impacte victimal.** S'apliquen bàsicament en l'àmbit de la justícia juvenil per la seva capacitat pedagògica perquè són espais on persones víctimes expliquen l'impacte que el delicte ha tingut sobre les seves vides a persones que han comès aquell tipus de delicte. Les víctimes que hi participen no ho són respecte de la persona ofensora present, ni es desenvolupa a través del diàleg.
- **Trobades restauratives: el cas de la victimització generada per ETA.** Són un tipus de pràctica utilitzada internacionalment en contextos de victimització greu com aquest. Els anys 2011 i 2012 van tenir lloc les trobades restauratives entre persones que havien patit la violència terrorista d'ETA i



Nota de premsa

personas condenadas por delito gravísimos, que habían ejercido esta violencia y pertenecen a la banda armada. Estas medidas necesitan una preparación cuidadosa, exenta de presiones y presiones, en las que las competencias de los profesionales tienen un peso esencial. Requieren algunas condiciones: la garantía de que el caso de violencia interpersonal no se repita, la seguridad de que la administración de justicia mantenga sus funciones en ese caso y el reconocimiento de los hechos por parte de las personas ofensoras ligado a un proceso individual honesto, entre otros. Las medidas pueden tener lugar entre la persona víctima y el agresor concreto, pero también pueden ser medidas indirectas entre personas que han sufrido esa violencia y las que han participado de esa violencia.

3. Dades

3.1 Població juvenil

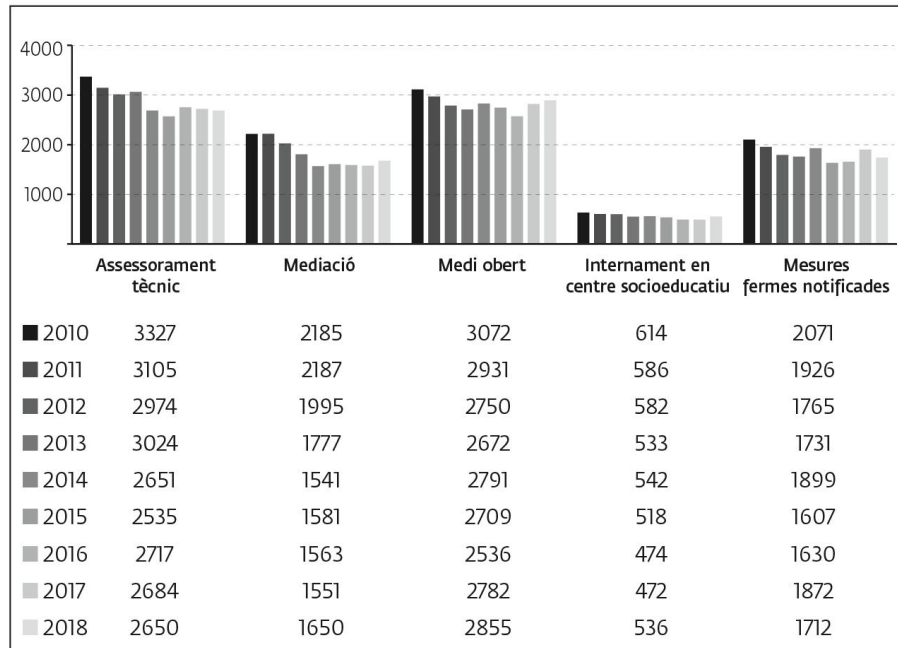
La justícia restaurativa està present a Catalunya des de 1990 per la justícia juvenil i des de 1998 per a adults, amb un desenvolupament desigual entre els dos col·lectius.

A Catalunya, la població de justícia juvenil és de més de 5.800 persones (Departament de Justícia, 2018), el que equival en la franja de 14-18 anys a tan sols l'1,4% del total de menors en aquesta franja d'edat. D'aquests un 80% són homes i un 20%, dones.

Si ens centrem en la distribució actual de les mesures (gràfic 5) es pot veure clarament com **l'internament ocupa un lloc força inferior a la resta de les mesures**, amb un descens fins al 2017 i un lleuger increment el 2018. En tot cas, al llarg de tots aquests anys es pot **situar entre el 7% i el 8% del total** de les mesures. Una de les conclusions que es pot extreure és que un sistema més garantista en prop de vint anys no ha fet augmentar els internaments, sinó que aquests s'han mantingut estables i, per descomptat, en una proporció inferior a èpoques anteriors, sense que per això s'hagi donat un augment de la delinqüència.



Gràfic 5: Població de justícia juvenil segons mesures, evolució:

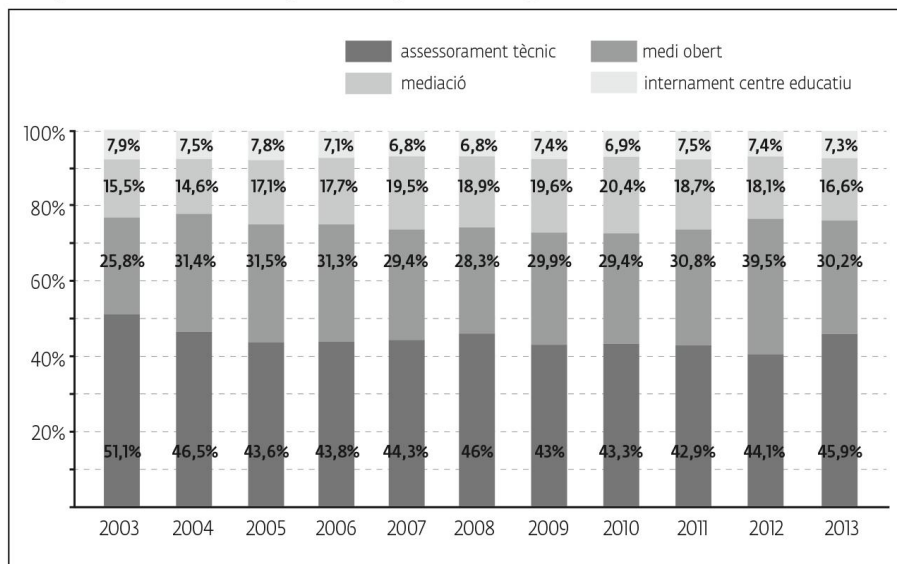


Una altra de les particularitats és que fins als anys noranta molts menors quedaven sense mesura o amb una simple amonestació. Avui aquests casos tenen un tractament en medi obert o una mediació, ja que la intervenció enfront d'una conducta delictiva és necessària, sense que això signifiqui una repressió. **La mediació, considerada una bona opció en termes de conciliació víctima-delinqüent i justícia restaurativa, parteix d'un tímid 15% el 2003 i augmenta fins a un 20% el 2010** (gràfic 4). **Tanmateix, a partir d'aquí decreix sense que en cap d'aquests anys s'hagi aconseguit superar aquesta xifra** (gràfic 5). Aquí cal recordar que, a diferència dels adults, en l'àmbit dels menors la mediació està regulada per llei. La llei 5/2000 és la primera que introdueix amb caràcter formal la mediació al sistema de justícia juvenil.

La mesura per excel·lència en menors és sens dubte el tractament en medi obert, que en tots aquests anys s'acosta gairebé a la meitat de les mesures. La diferència respecte al passat és molt important, també amb altres sistemes. Mirant l'evolució de les mesures, es pot afirmar que si bé l'internament no era una bona opció per a la majoria de casos, la no-intervenció, que afavoria un cert sentiment d'impunitat, tampoc ho era.



Gràfic 4. Població de justícia juvenil segons mesures



3.2 Població adulta

Si les xifres de menors són positives, no es pot dir el mateix respecte els adults, on la pena privativa de llibertat s'ha convertit en la principal resposta penal. Sigui com sigui la presó, pel que fa a condicions de vida i tractament, les persones sempre la viuen com un càstig i no com una oportunitat de resocialització. De fet, sempre els sembla una cosa aliena i no merescuda i, per descomptat, la víctima no té espai a la seva vida.

A Catalunya, la població penitenciària és de més de 8.400 persones (Departament de Justícia, 2018). Els interns penats són classificats en primer grau (perillositat extrema o inadaptació greu a les normes generals de convivència. A les presons catalanes només un 2% es troba en aquesta situació), segon grau (règim ordinari. No es considera que l'intern pugui viure en semilibertat. El 72% dels interns estan en aquesta situació) i tercer grau o règim obert (interns capacitats per viure en semilibertat. A Catalunya un 26% de la població compleix la seva condemna en aquesta situació). **És evident -i en consonància amb el pensament de la justícia restaurativa- que l'autèntica possibilitat de dur a terme una política de reinserció és a**



Nota de premsa

través del tercer grau. Però les xifres ens demostren que ni tan sols un terç de la població reclusa s'hi troba. Aquí els països escandinaus són novament un exemple per a la resta d'Europa.

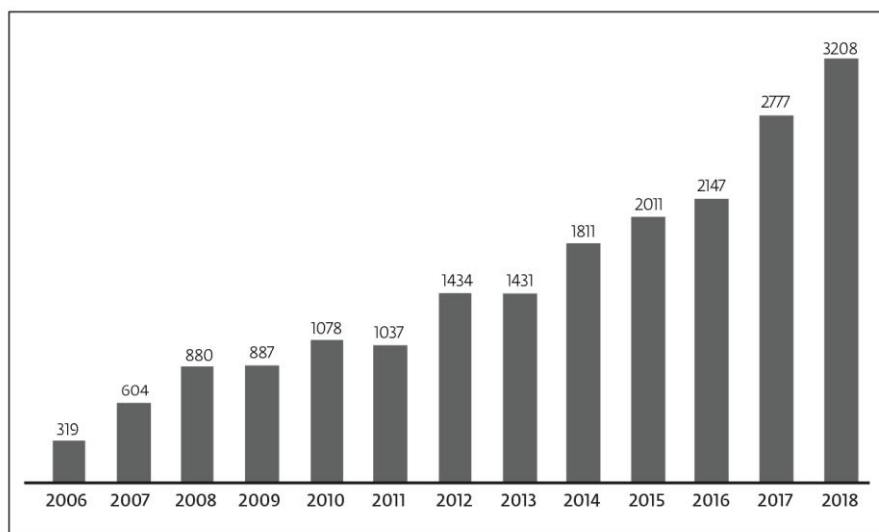
Si posem el focus en les dades, el gràfic 8 mostra com a Catalunya, durant el 2018, hi ha hagut **3.200 mediacions** per a gairebé 68.000 persones condemnades, **una xifra molt baixa perquè ni tan sols arriba a un 5%** del total.

Per contra, els estudis són més rellevants i demostren que els casos que han passat per la mediació són altament satisfactoris perquè **s'ha assolit l'acord en el 80%** d'aquests. En la mateixa línia, el percentatge de derivacions penals que no arriben a fer la primera sessió informativa és tan sols del 20% del total de derivacions.

Val a dir que el **nivell de satisfacció entre ofensors i víctimes després d'haver realitzat la mediació també és elevat** i que les xifres concorden amb les d'altres països del nostre entorn, que se situen entre el 80 i el 90%.

Davant aquests bons resultats, sobta l'absència d'una clara política criminal a favor de la justícia restaurativa.

Gràfic 8: Evolució del programa de justícia restaurativa a Catalunya (2006-2018)





4. La justícia restaurativa a Europa

Cronològicament, a Europa primer es va començar a parlar de la mediació i després es va incorporar la justícia restaurativa com un concepte més ampli. Actualment, diríem que la mediació és un instrument de la justícia restaurativa. La Directiva 2012/29 de la UE defineix la justícia restaurativa com un procés en què, sempre que ho acordin lliurement les parts, la persona víctima i la persona ofensora poden arribar a un acord amb l'ajuda d'un tercer. El Consell d'Europa es va pronunciar en termes semblants el 2018, però va ampliar el cercle de participants en tots els actors que s'han vist perjudicats.

A Europa, la justícia restaurativa s'ha desenvolupat de forma desigual. En l'àmbit de la justícia juvenil, gairebé tots els països europeus la tenen implementada. Tot i que les pràctiques són diverses, hi ha denominadors comuns que la fan recognoscible a qualsevol territori.

A **Finlàndia**, el **80% de la població té accés a la mediació** des de l'any 2000. La llei de 2005 sobre la mediació penal assegura que la mediació sigui accessible a qualsevol ciutadà. Els estudis indiquen que **des que es va aprovar la llei tant en joves com en adults la mediació va créixer un 35%**. La particularitat d'aquest país és que **en el 80% dels casos la mediació ve derivada directament per la policia**, tan sols el 14% és a través de la fiscalia, un 2% prové de serveis socials i un 1% és iniciativa de les parts.

A **Àustria**, els programes de mediació per a joves es van iniciar el 1988 i els d'adults el 2000, malgrat que va començar de manera informal el 1985. Des dels seus inicis ha comptat amb **una xifra elevada de participació: el 90% dels ofensors i de les víctimes accedeixen al programa quan se'ls hi proposa i el 87% de les víctimes es consideren satisfetes amb l'acord**. En aquest país s'ha prestat una especial atenció a la reparació de les víctimes i han estat nombrosos els estudis que han demostrat que es troben més ben "reparades" a través de la justícia restaurativa.

Bèlgica ha estat una de les grans pioneres de la matèria en tots els àmbits, inclosa la penitenciària. És **un dels pocs estats europeus on no hi ha limitacions en la justícia restaurativa**, ni per raons de gravetat del delictes ni per la situació processal, criteri aplicable tant a joves com a adults. Malgrat



tot, els seus impulsors reconeixen que el país encara està lluny d'assolir els seus objectius pel que fa al nombre de casos i consideren que pels seus excel·lents resultats s'haurien d'aplicar molt més.

5. Conclusions

- No s'entén que després de més de 30 anys d'implementació informal, no hi hagi una regulació legal. Especialment quan les experiències i els projectes mostren uns bons resultats. Això afecta sobretot els professionals de l'àmbit que, després d'anys d'implicació i compromís amb els principis de la justícia restaurativa, tenen la sensació que formalment s'ha avançat molt poc, que hi ha hagut un escàs suport institucional i que no tenen un paraigua legal que els empari en la pràctica quotidiana.

- Els **estudis internacionals aporten un alt grau de satisfacció en les persones que han acceptat un procés de mediació penal, però sobretot la reparació dona a les víctimes un sentiment d'apoderament**. La persona delinqüent pot constatar que la víctima no és una persona enemiga en el procés penal, sinó que és de carn i ossos, que pateix i que, per tant, té una obligació jurídica i moral cap a ella. I per a la comunitat, és una oportunitat per restablir la pau jurídica amb mecanismes integradors i no només repressius.

- La **cultura punitiva està molt arrelada** fins al punt que, tot allò que no sigui la presó com a resposta al delicte comès, no és acceptat majoritàriament per la societat.

- Cal **trobar un equilibri entre la participació de la víctima i el monopoli de l'Estat en la resposta penal**. Amb freqüència s'ha adduït que en part és una tornada a la justícia privada i que les víctimes no poden marcar la política criminal. Ambdues afirmacions tenen, com és lògic, les seves raons, però no són del tot certes. La justícia restaurativa tal com es concep està dins del control i la legalitat de la justícia penal, de manera que no es pot entendre com un simple arranjament entre les parts, encara que la voluntarietat dels implicats per participar en el procés és una qüestió important.

Si bé és cert que les víctimes no han de marcar la política criminal que



Nota de premsa

correspon a l'Estat, també ho és que són actors importants del procés, de manera que és just reconèixer que molts dels avenços que s'han produït en aquest àmbit han estat gràcies a l'aportació de diverses associacions.

- Cal fer una reflexió sobre com durant els anys del franquisme es va confondre amb excessiva freqüència la moral i el dret. Una moral determinada no pot marcar el dret penal. El que es defensa és un nou sistema penal que aporti alguna cosa més que una funció estrictament punitiva, on ètica i dret es conjuguin d'una forma democràtica a través de figures com el perdó, el penediment i fins i tot la reparació, que no es poden entendre d'una altra manera sinó a partir d'una aproximació des de l'ètica i la filosofia.

6. Recomanacions

- El *populisme punitiu* ens ha fet creure que només hi ha una resposta possible al delicte a través del càstig i d'un augment de les penes i la repressió, però **les recerques en diversos països demostren que una justícia més humanista i propra és també molt més eficaç que la justícia tradicional**. Perquè sigui una realitat cal, però, el convenciment i la complicitat de sectors com el social i l'educatiu.

- Cal **impulsar noves lleis que regulin la implementació de la justícia restaurativa** com una forma normalitzada de solucionar els conflictes, sense por i amb un important grau de confiança en la condició humana. Sense una regulació concreta es fa molt difícil implementar el nou sistema. Per això és important l'impuls de la societat civil i en especial del tercer sector.

- La recerca en aquest camp ha demostrat que la justícia restaurativa és també una peça clau per atendre les necessitats de les víctimes del delicte. Cal **reformular alguns postulats tradicionals i conscienciar-nos que un sistema que ignora les víctimes no només és injust, sinó també incomplet**.

- Els professionals que treballen en justícia juvenil són conscients del valor de la justícia restaurativa. Per això, cal **estendre aquesta pràctica més enllà, a tots els sistemes d'atenció a la infància** on és més permeable una visió transformadora del conflicte.



Nota de premsa

- Les pràctiques restauratives es demostren també com **bones experiències en l'escola, el barri o les comunitats veïnals**, entre altres. Cal aprofundir en aquestes experiències, sovint innovadores, per dur-les a terme amb rigor i professionalitat, preferiblement a través de programes d'avaluació que facin seguiment i acompanyament de la seva implementació i resultats.

Per obtenir més dades, declaracions, entrevistes o altres recursos, no dubteu a contactar amb:

Laura Castro Renard

Responsable de l'àrea de Comunicació i Premsa

comunicacio@tercersector.cat

93 310 57 07 - 678 524 650